

Miksi ennusteet eroavat?*

TARMO VALKONEN

1. Mitä talousennusteilta voi odottaa ?

Käsitykset talouden ennustettavuudesta vaihtelevat sekä talousteorioiden että taloudellisia päätöksiä tekevien ihmisten mukaan. Tehokkaiden markkinoiden teorian mukaan kaikki informaatio, jolla voi tehdä rahaa on jo käytössä. Siten talousennusteet eivät voi sisältää mitään uutta. Vastakkaisen ajattelun mukaan talouden toiminnassa on riittävästi epätäydellisyyttä, jotta suurikin joukko ekonomisteja voi ansaita leipänsä taloutta analysoimalla ja ennustamalla. Tarve tulevaisuutta koskeviin taloudellisiin arvioihin on joka tapauksessa ilmeinen.

Talousennusteiden osuvuutta jälkikäteen tarkasteltaessa unohdetaan useimmiten se, että ennusteet ovat ehdollisia kuvauksia siitä, mitä taloudessa odotetaan tapahtuvan tietyin oletuksin. Näitä oletuksia ovat tyypillisesti esimerkiksi talouspolitiikka, valuuttakurssit tai öljyn hinta. Vaikka oletukset pyritäänkin asettamaan mahdollisimman realistisesti, ei aina voi välttyä tietyiltä rajoitteilta niiden suhteen. Esimerkiksi keskellä valuuttaspekulaatiota julkaistu ennus-

te, joka perustuu mittavalle devalvaatiolle, olisi ongelmallinen. Joka tapauksessa on tärkeää kuvata oletukset riittävän tarkasti, jotta käyttäjä voi hahmottaa niiden merkityksen.

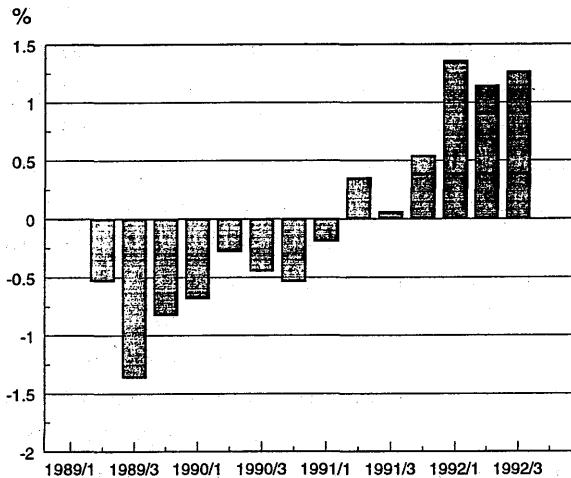
Hyvä ennuste voidaan määritellä monella tavalla. Tilastollisten ominaisuuksien lisäksi on tärkeää, millainen on käyttäjän tappiofunktio. Kvadraattinen tappiofunktio edellyttää konservatiivisuutta. Keskeinen hyvän ennusteen ominaisuus on lisäksi riittävä kattavuus. Samojen kokonaistuotantolukujen taakse voi kätkeytyä täysin erilainen näkemys esimerkiksi toimialoittaisesta kehityksestä.

Ennusteiden varovaisuutta korostaa sekin, että luotettava ennustehorisontti on huomattavasti lyhyempi kuin yleensä ajatellaan. Näppituntuman mukaan kohtalaisen stabiileissa oloissa ennusteet vuodeksi eteenpäin ovat vielä hyviä. Kahden vuoden horisontilla voidaan useimmiten nähdä, kumpaan suuntaan keskeiset muuttujat poikkeavat pitkän aikavälin keskiarvoistaan. Tätä pidemmällä ajanjaksolla poikkeaminen keskiarvosta pitää jo perustella hyvin.

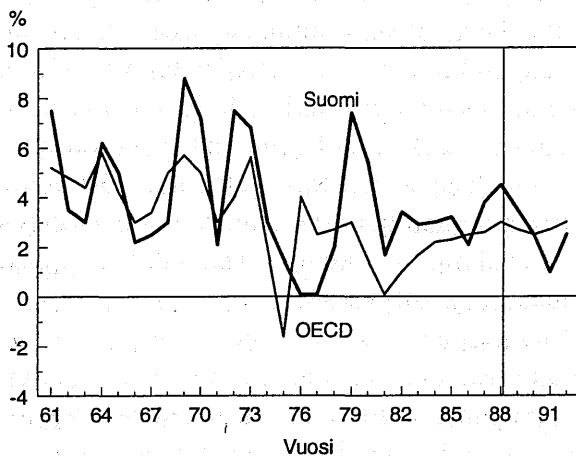
Varovaisuus aiheuttaa myös ongelmia. Suhdannevaihtelujen käännepeisteiden ajoitus - varsinkin jos käänne on jyrkkä - useimmiten myöhästyy. Aina ei kuitenkaan myöhästytä. 1980-luvun lopulla taantumaa huudettiin vaihtotaseongelman vuoksi kuin sadun sutta hieman

* Perustuu alustukseen Taloustieteellisen Seuran ja Kansantaloudellisen aikakauskirjan 11.8. 1993 järjestämässä teemailtapäivässä "Suomen makrotalouden ongelmat".

Kuvio 1. Ero kokonaistuotannon määrän ensimmäisen ennakkotiedon ja uusimman tiedon välillä, %

Kuvio 2. Bkt:n määrän muutokset Suomessa ja OECD:n eurooppalaisissa maissa, %

liian aikaisin. Kun susi lopulta tuli, se oli paljon odotettua suurempi.

Keskeinen elementti ennustamisessa ja käännepisteiden ajoittamisessa on käytettävissä oleva informaatio. Tilastojen tuotanto on joutunut vaikeuksiin talouden nykyisten suurten muutosten kanssa. Käännepisteen jäljittäminen ennakkollisten tilastojen ja indikaattorien avulla on turhauttavaa, jos kuukausittaisia tai neljän-

nesvuosittaisia tietoja muutetaan selvästi vielä vuosi tapahtuman jälkeen.

Kuten kuvio 1 nähdään, korjauksissa on systematiikkaa. Nousukaudella ennakkotiedot aliarvioivat ja lamassa yliarvioivat tuotantoa. Harhaa voisi ajatella poistettavaksi, jos tietäisi milloin käänne tapahtuu. Jos korjauksen tekee väärään ajankohtaan, se suurentaa virhettä.

Tilastojen tulkintaa vaikeuttaa myös laman luonne: avoimen sektorin vientimenestys dokumentoidaan kohtalaisella luotettavuudella ja lyhyellä aikavälillä. Suljetun sektorin sukelluksen syvyydestä tietoa tihkuu vähitellen. Kokonaiskuva hahmottuu vähintään puolen vuoden viiveellä.

2. Ennustevirheistä

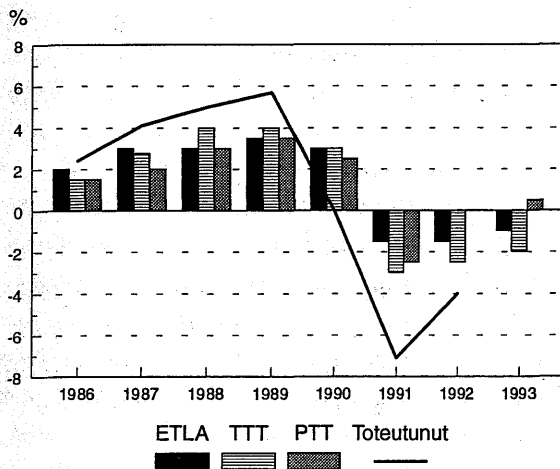
Edellä olevan perusteella ennustevirheet ovat sitä suurempia, mitä enemmän muuttujat poikkeavat pitkän aikavälin keskiarvoistaan, ja toisaalta suuret virheet ajoittuvat suhdannevaihtelujen käännepisteisiin. Kun muutokset ovat suuria, malleista – olivatpa mallit tietokoneella tai ennustajan hatun alla – puuttuvat linkit saattavat olla yhtäkkiä tärkeitä.

Kuviosta 2 nähdään, että keskellä kuuminta noususuhdannetta vuonna 1988 oli taantuman odotus jo selvä. Kun huomioidaan ennusteiden luotettava aikahorisontti ja ennusteisiin liittyvä varovaisuusnäkökulma, ei parempaa lopputulosta kannata odottaakaan.

Seuraavassa kuviossa kuvataan eri laitosten ennusteiden eroja. Siinä on esitetty ETL:n, PTT:n ja TTT:n keväällä kuluvalle vuodelle tekemät ennusteet kokonaistuotannolle.

PTT ja TTT edustavat julkaistujen lamaennusteiden ääripäitä. Kovin pitkälle meneviä johtopäätöksiä ei pelkkien kokonaistuotantolukujen valossa voi tehdä. Ilmeinen piirre on kuitenkin ennusteiden varovaisuus toteutuneeseen nähden.

Kuvio 3. Saman vuoden kevään ennusteet ja toteutunut kokonaistuotannon muutos, %

3. Miksei vienti ole vetänyt kotimarkkinoita lamasta ?

Kun tarkastellaan lähemmin laman aikana tehtyjä ennusteita ja toteutunutta kehitystä, huomiota herättää talouden kehityksen odotettua syvempi kaksijakoisuus. Viennin määrä on kasvanut ennustettua nopeammin ja kotimarkkinat sukeltaneet syvemmälle. Selityksiä – kuten aina ekonomisteilta – löytyy monia.

Ainakin lähtökohtaoletukset ovat pettäneet. Kansainvälisen talouden kehitys on ollut odotettua heikompaa erityisesti Suomen keskeisillä vientimarkkinoilla. Kun Suomen on kuitenkin ollut vaihtotasesyistä pakko kasvattaa vientiä, on valuuttakurssi devalvoitunut jyrkästi. Osittain tästä johtuen ulkomaankaupan vaihtosuhte on nopeasti heikentynyt.

Valuuttakurssimuutokset ovat olleet ensimmäisessä vaiheessa kotimarkkinoiden kannalta negatiivinen ilmiö. Muutoksia edelsivät mittavat korkokriisit. Korkojen vaikutus on ollut suuri syvän velkaantumisen vuoksi. Markan devalvoituminen on jo sinänsä lisännyt huomattavasti valuuttavelkaisen suojatun sektorin velkarasitetta. Lisäksi on mukaan tullut markan kellunnan aikana valuuttakurssiepävarmuus, joka sai pienyritykset viime keväänä lähes pani-

kinomaisesti lyhentämään valuuttavelkojaan tai vaihtamaan niitä huomattavasti kalliimpiin markkalainoihin. Markan heikkeneminen on myös nostanut tuontihintoja lähes 20 prosenttia ja vähentänyt siten kotitalouksien ostovoimaa.

Markan devalvoitumisen positiiviset vaikutukset näkyvät talouden ulkomaisen velkaantuneisuuden ja kansainvälisen laman vuoksi paljon aiempaa hitaammin. Eräs indikaattori tilanteen vaikeudesta on vaihtotase, jonka tasapainottuminen on vaatinut suuren kauppataaseen ylijäämän.

Laman dynamiikan arviointi on ollut paitsi raha- ja valuuttamarkkinoiden vaikutusten myös kotitalouksien ja yritysten käyttäytymisen osalta vaikeaa. Kotitalouksien säästämisaste nousi epävarmuuden ja velkaantuneisuuden vuoksi muutamassa vuodessa 8.5 prosenttiyksikköä. Myös yritysten sopeutuminen on ollut rajua. Investointeja on vähennetty niin jyrkästi, etteivät ne vastaa enää pääoman kulumista.

4. Mitä tästä eteenpäin ?

Markan heikkenemisen ja talouden vyönkiristyksen positiiviset vaikutukset alkavat näkyä vähitellen yhä enemmän. Käännettä kokonaistuotannossa on kuitenkin vaikea ajoittaa. Kuluvana vuonna kokonaistuotanto vielä alenee selvästi, mutta ensi vuoden lopulla talouden kasvuvauhti voi olla jo huomattava. Kehitys tulee olemaan edelleen voimakkaan kaksijakoista siten, että avoimen sektorin ja sitä tukevien toimialojen tuotanto ja investoinnit kasvavat. Suljetun sektorin sopeutuminen alemmalle tulotasolle jatkuu. Kotitalouksien ostovoiman alenemisen vastapainona on korkojen lasku, joka rohkaisee ohjaamaan rahoja kulutukseen, asuntoinvestointeihin ja osakemarkkinoille.

Jyrkkä kaksijakoisuus tekee ennustamisesta erityisen vaikeaa. Yleinen mielipide näyttää olevan, että ensi vuodesta tulee vielä jollei lama – niin ainakin taantumavuosi. Täytyy kuitenkin muistaa, että käännepisteen arvioinnissa saatetaan tälläkin kertaa myöhästyä.